

Archeologisch bureauonderzoek

**Plangebied Vivaldi
Stadsdeel Zuid**

BO 14-112 Amsterdam 2014

Inhoud

Samenvatting		4
Inleiding		5
1	Administratieve gegevens plangebied	6
1.1	Administratieve gegevens	6
2	Wet- en regelgeving	7
2.1	Algemeen	7
2.2	Rijk	7
2.3	Provincie Noord-Holland	7
2.4	Gemeente Amsterdam	8
2.5	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3	Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	9
3.1	Geomorfologie en bodem	9
3.2	Historie algemeen	9
3.3	Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied	10
3.3.1	Ontginningen	10
3.3.2	Molenwetering	11
3.3.3	Verstedelijking	12
3.4	Archeologische inventarisatie van het plangebied	13
3.4.1	Archeologische Monumentenkaart en Cultuurhistorische Waardenkaart	13
3.4.2	Vindplaatsen	13
3.4.3	Bodemopbouw	15
3.5	Conclusie: verwachtingsmodel	15
4	Archeologische verwachtingskaart	16
5	Archeologische beleidskaart	17
Conclusie		18
Bronnen		19
Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema Archeologie BMA		20

Samenvatting

Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) heeft in opdracht van Dienst Zuidas een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied Vivaldi, stadsdeel Zuid. Dit onderzoek is bedoeld om een beeld te krijgen van de ondergrondse cultuurhistorische waarden die in het plangebied aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq documentatie van die overblijfselen bij bouwontwikkeling.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch-topografische ontwikkeling van het plangebied. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijke topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

Op de archeologische verwachtingskaart (p. 16) worden twee zones onderscheiden. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd. De beleidskaart telt een zone (p. 17). Voor deze zone is gespecificeerd dat bij bouwplanontwikkeling geen archeologisch vervolgonderzoek nodig is.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen kunnen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

In opdracht van Stadsdeel Dienst Zuidas heeft BMA een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het bestemmingsplangebied Vivaldi, stadsdeel Zuid.

Het bureauonderzoek geeft een overzicht van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied en omgeving. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2), de historische en archeologische achtergronden (hoofdstuk 3) en de archeologische verwachting van het plangebied (hoofdstuk 4) aan de orde, gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt of en in welke mate archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

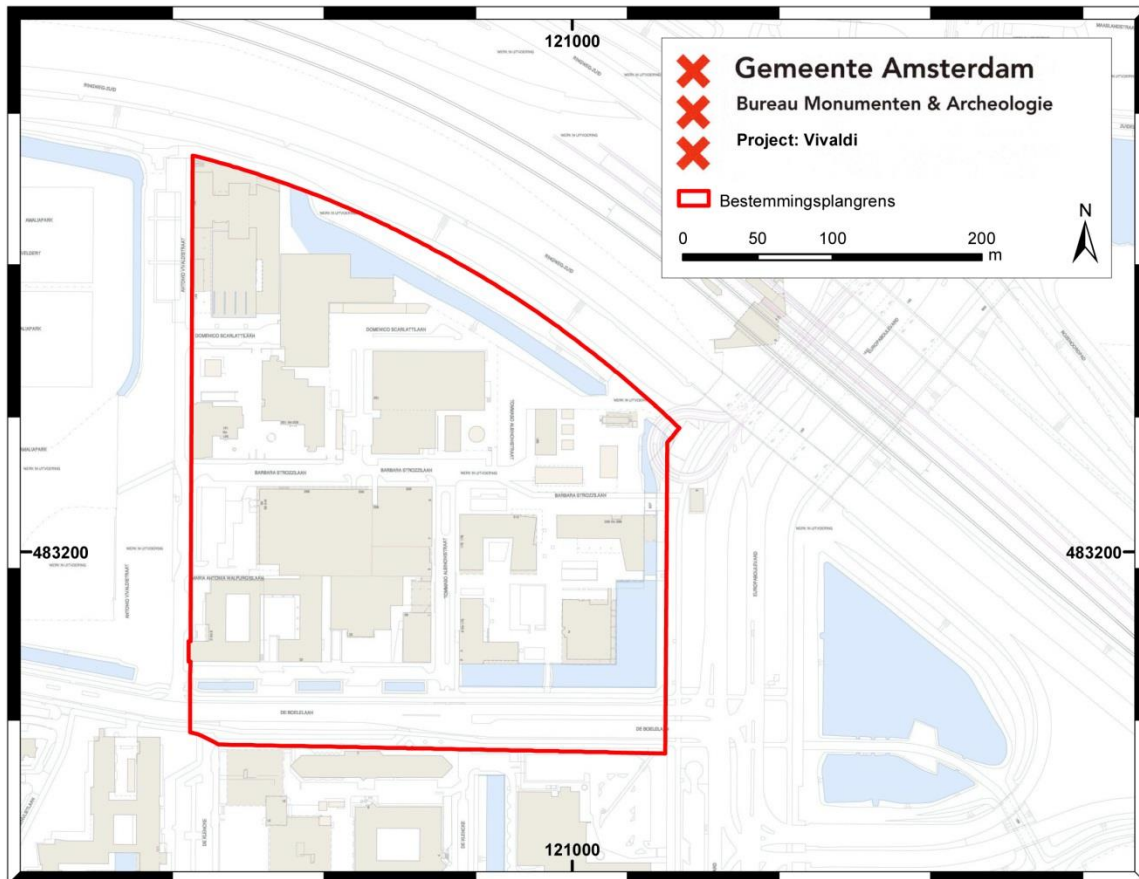
1 Administratieve gegevens plangebied

1.1 Administratieve gegevens

Opdrachtgever Dienst Zuidas
Contactpersoon Mw. Y. Backer
Adres Postbus 79092
Postcode / plaats 1070 NC Amsterdam

Plangebied

Provincie	Noord-Holland	Gemeente	Amsterdam
Plaats	Amsterdam	Stadsdeel	Zuid
ARCHIS meldingsnr.	64045	ARCHIS afmeldingsnr.	51840

1 Plangebied Vivaldi

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor optimale integratie van de archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk o.a. de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast.

2.2 Rijk

In 1992 hebben de Europese ministers van Cultuur het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Deze culturele overeenkomst had tot doel om meer bewustzijn over het Europese erfgoed te creëren en in het bijzonder het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beter in stand te houden.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of plaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.¹ Ook bevat de Monumentenwet een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zgn. meldingsplicht).²

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en omgevingsvergunningen gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad Landschap en Cultuurhistorie en de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW).³ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie in acht te nemen. Op de CHW zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. De waardestellingen van de CHW zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben. Naast de CHW beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis.

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten*. Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel *alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet)

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988

³ Provincie Noord-Holland, 2010

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁴ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die BMA heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsgunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de of 20ste eeuwse ophogingen (Appendix: Beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de uitvoering van archeologisch onderzoek is door het ministerie van OCW de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) opgesteld. De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, een Archeologische Opgraving (AO) en een Archeologische Begeleiding (Appendix: stroomschema).

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Een archeologische begeleiding houdt in dat de bouwingreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

⁴ BMA, 2005

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holoceen. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v. Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond op gemiddeld 2 à 3 m ÷ NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 11de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Direct ten noorden van het IJ, in Waterland, voltrok deze ontwikkeling zich al vanaf de tweede helft van de 10de eeuw. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

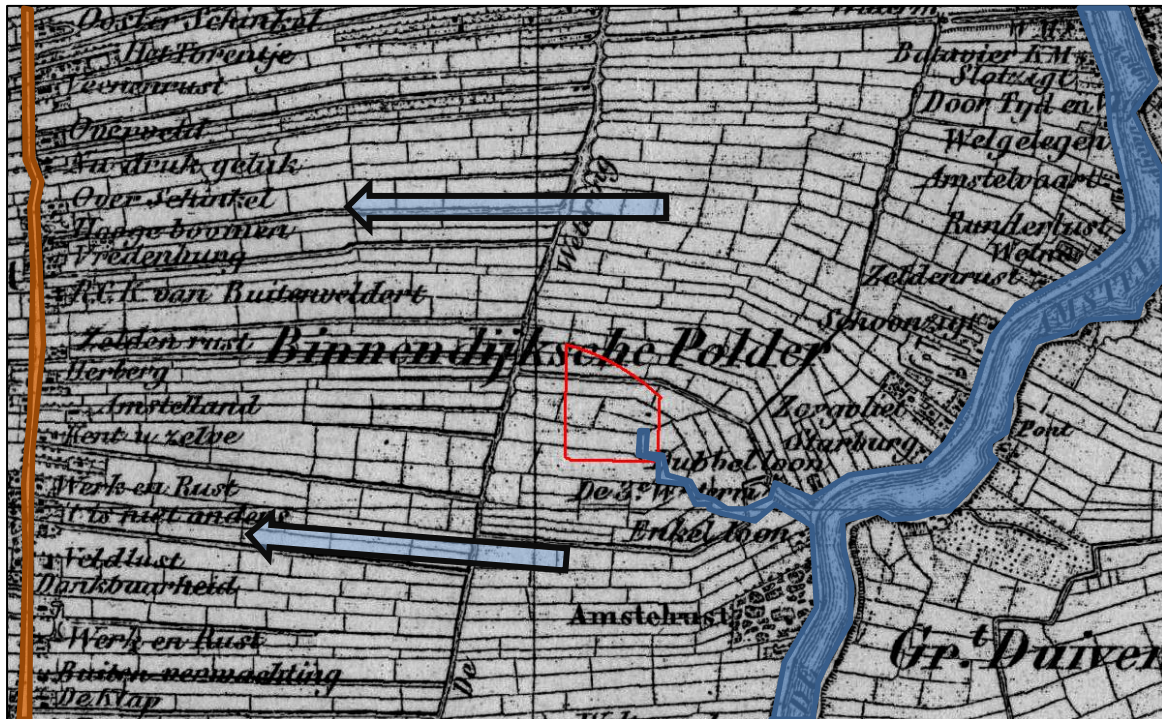
De vroegste sporen van menselijke bewoning of activiteiten binnen het gemeentelijk gebied van Amsterdam gaan dankzij recente vondsten in de Noord/Zuidlijn bouwputten op het Damrak en Rokin terug tot het late Neolithicum (ca. 2400 v. Chr.). Ook rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn dergelijke oude vindplaatsen.

De oudste stedelijke bewoningssporen, voor zover nu archeologisch bekend, beginnen in de 12de eeuw en zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De stad had eerst een aarden omwalling als verdedigingswerk die in het laatste kwart van de 15de eeuw werd vervangen door een stenen stadsmuur. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekaade en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuurten de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. De vroeg 17de-eeuwse stad werd beschermd door een aarden wal met 11 bolwerken ontworpen naar de nieuwste fortificatieplannen uit Italië. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. De nieuwe bakstenen stadswal kreeg in totaal 26 bolwerken en had een gracht in het tracé van de huidige Singelgracht. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ kwamen de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen. Tussen 1915 en 1940 werd in Noord, Oost, Zuid en West de Gordel 20-40 gebouwd. Deze wordt gevolgd door de naoorlogse tuinsteden in West, Buitenveldert en Noord, en in de jaren zestig en zeventig door het volbouwen van de Bijlmermeerpolder. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ. Daarnaast wordt door de bouw van woningen binnen het bestaande stedelijk gebied ingezet op verdichting van de stad.

3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied

Het plangebied Vivaldi ligt in de voormalige Binnendijkse Buitenvelderse Polder, dat zich uitstrekte van de Amstel tot aan de Amstelveenseweg. Voor de historisch-topografische analyse van dit gebied zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt, waaronder de kaart van Visscher (ca. 1700), de Topografisch Militaire Kaart (1854) en de kaart van Publieke Werken (1929).

2 De Topografisch Militaire Kaart (1854) met daarop het plangebied (rood omlijnd), het door De Bont deels gereconstrueerde verloop van de Amstel ca. 1000 n.C. (donkerblauw),⁵ de Amstelveenseweg (oranje) en de ontginningsrichting (lichtblauwe pijlen).

3.3.1 Ontginningen

Tot in de 20ste eeuw had het plangebied het karakter van een veenweidelandschap, met langgerekte boerenerven die door sloten van elkaar werden gescheiden. Dit gebied was tot stand gekomen tijdens de ontginning van Amstelland – het uitgestrekte veengebied aan weerszijden van de Amstel. Vermoedelijk begon deze ontwikkeling in de late 11de eeuw in de polder De Ronde Hoep, ten zuiden van Ouderkerk aan de Amstel. Vanaf daar verplaatsten de ontginningsactiviteiten zich langs de rivier naar het noorden.⁶

Voor akkerbouw op veengrond is diepe ontwatering nodig. De ontginners bereikten dit door vanuit de (zijtakken van de) Amstel sloten te graven, recht tegen de natuurlijke verhogingen in het landschap op. Aan de buitenzijden van een ontgonnen stuk land werd vaak een veendijk of aangelegd met een sloot die het toestromende water uit nog onontgonnen veengebied moest opvangen. De Amstelveenseweg, ten westen van het plangebied, is het restant van een dergelijke achterkade (afb. 2).

De ontwatering van het veen zette een proces van inklinking en oxidatie in gang, waardoor de landerijen jaar na jaar lager kwamen te liggen en natter werden. Omdat natte grond

⁵ De Bont 2004, bijlage 2

⁶ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17

niet geschikt is voor akkerbouw zagen de ontginners zich genoodzaakt om vanuit de achterdichtingen nieuw, hoger gelegen veengebied in cultuur te brengen. Het zogenaamde slagenlandschap was in deze regio tot in de 20ste eeuw duidelijk waarneembaar (afb. 2) Rond 1300 was vrijwel het gehele veengebied getransformeerd in een vlak, laaggelegen landschap, dat uitsluitend geschikt was als weide.⁷

Tijdens de ontginningsperiode was bewoning in hoge mate gekoppeld aan het beschikbare akkerland. Nederzettingen hadden aanvankelijk dan ook een diffuus karakter, in de vorm van wijd over het landschap verspreide woonterpen ('hoevenzwermen'). In een latere fase van de ontginningsperiode groepeerde de bewoning zich echter onder meer langs de achterkaden, zoals de Amstelveenseweg, die met hun verhoogde ligging de belangrijkste landwegen in het gebied vormden.⁸

3 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Visscher (ca. 1700)

3.3.2 Molenwetering

In de 17de eeuw was het maaiveld in de omgeving van het plangebied dermate gedaald (3.3.1) dat de natuurlijke afwatering op de Amstel niet meer soepel verliep. Om toenemende wateroverlast het hoofd te kunnen bieden, verenigden de landeigenaren zich op 6 mei 1634 in een polderorganisatie: de Binnendijkse Buitenvelderse Polder. Het overtollige water in de polder werd naar het oosten afgevoerd via een nieuw aangelegde molenwetering. De Buitenvelderse watermolen (gesloopt in 1920) loosde het water op de Amstel (afb. 3).⁹ In de ruim drie eeuwen dat het octrooi van de polder standhield, veranderde er weinig aan de agrarische functie van het plangebied.

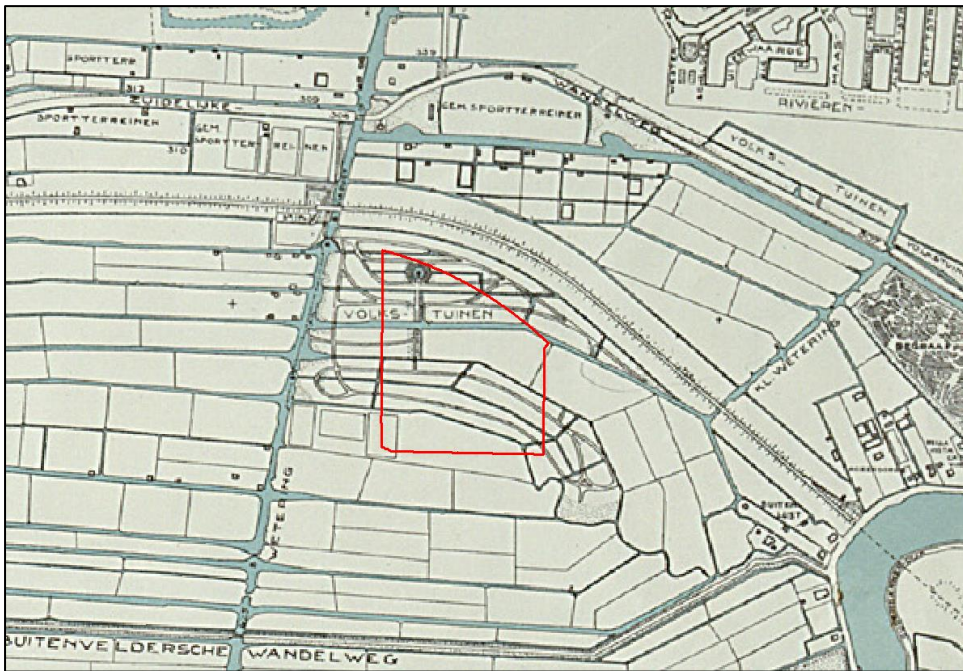
⁷ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17

⁸ De Bont 2009, 577

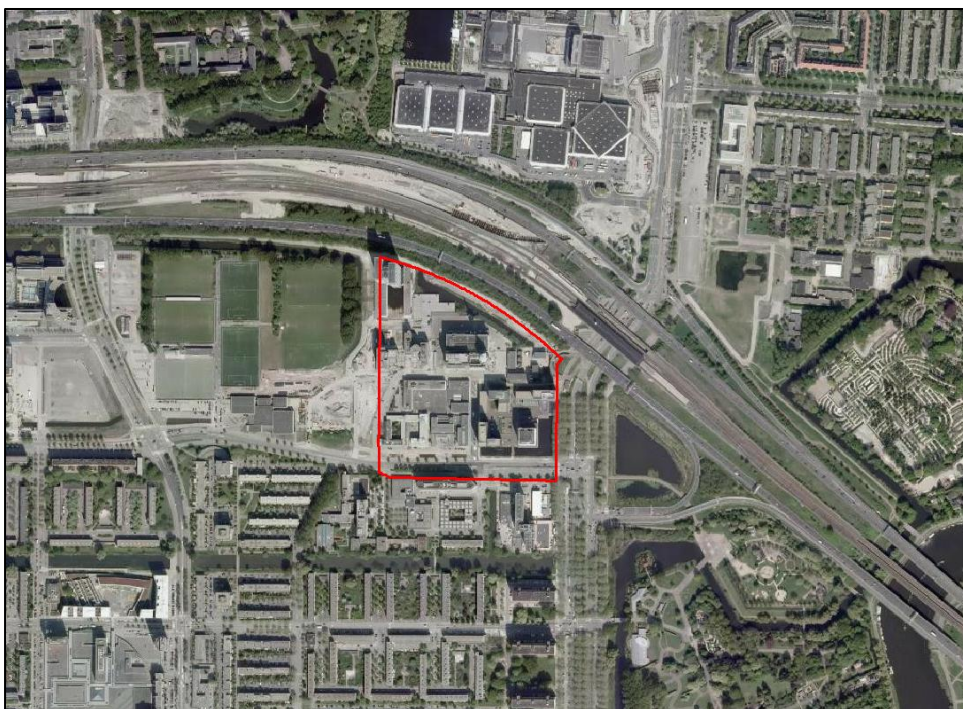
⁹ Jansen 1965, 11-12; Molendatabase.org

3.3.3 Verstedelijking

In de jaren 1930 kwam het plangebied onder invloed van de bouwontwikkelingen van de zich uitbreidende stad. Ten zuiden van de kort daarvoor aangelegde Ceintuurspoorbaan werd toen een aantal landbouwpercelen in gebruik genomen als volkstuinten (afb. 4). Vanaf de late 20ste eeuw werd het gebied volgebouwd met grootschalige kantoorpanden. Daarmee verdween het oorspronkelijke slotenstelsel en kwam een einde aan het landschappelijke karakter van het gebied (afb. 5).

4 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Publieke Werken (1936)

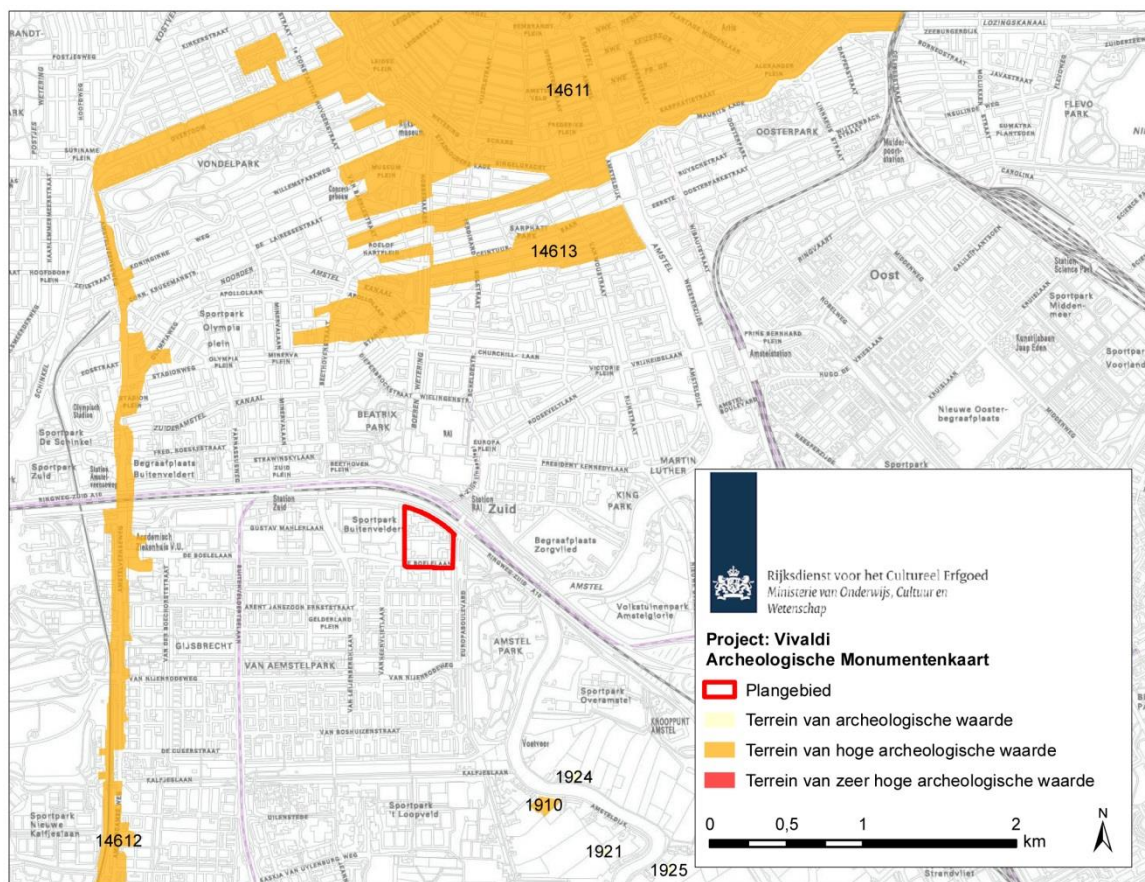

5 Het plangebied op een luchtfoto uit 2009 (PDOK)

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Archeologische Monumentenkaart en Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie

Binnen het plangebied zijn volgens de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geen archeologische monumenten aangewezen. Ook is het gebied vrij van zones met een archeologische waardering (afb. 6). De Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de Provincie Noord-Holland komt overeen met het AMK-kaartbeeld. De verwachtingen op deze kaarten zijn algemeen van aard en dienen in het geval van bouwplanvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt in het volgende hoofdstuk.

6 Het plangebied Vivaldi (rood omlijnd) op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, juli 2010).

3.4.2 Vindplaatsen

In het plangebied zijn tot op heden geen archeologische vindplaatsen bekend. Wel zijn elders in de voormalige Binnendijkse Buitenvelderse Polder archeologische onderzoeken uitgevoerd (afb. 7). De vondsten en structuren die op deze vindplaatsen werden gedocumenteerd vormen een grademeter voor het archeologisch potentieel van het plangebied. De vindplaatsen worden hieronder kort beschreven.

Frans Ottenstadion (AVW1)

In 2004 is op het terrein van het Frans Ottenstadion aan de Amstelveenseweg (AVW1) een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) uitgevoerd. Hoewel de archeologische waarnemingen werden belemmerd door voortdurend afkalvend zand, werd duidelijk dat onder het 2,5 tot 4 m dikke 20ste-eeuwse ophogingspakket geen archeologische sporen of resten van een historisch loopvlak aanwezig waren. Waarschijnlijk is het oorspronkelijke maaiveld van het veenweidegebied ter plaatse afgegraven voordat het terrein werd opgespoten met zand, of is deze bodemlaag onherkenbaar samengeperst door de druk van het bovengelegen ophogingspakket.¹⁰

Ceintuurbaanpanden (SWB)

Op de hoek Tweede Sweelincstraat / Sint Willibrordusstraat is in 2006 een archeologische begeleiding uitgevoerd waarbij tijdens graafwerkzaamheden ten behoeve van nieuwbouw. Daarbij zijn twee sonderingsputten aangelegd, waarin ondanks de instabiele en natte afdeklaag van zand op het terrein toch waarnemingen konden worden verricht tot circa 3 m onder maaiveld. Daarbij zijn geen bodemlagen van de ongestoorde natuurlijke ondergrond bereikt.

Er was sprake van een bodemopbouw zonder duidelijke archeologische sporen. De bovenlaag bestond uit zand en puin of teelaarde die vanaf maaiveld (NAP + 0,5 m) doorliep tot ca. NAP - 1,55 m. Daaronder bevonden zich een verstoorde veen- en kleiafzetting met een 19de-eeuwse puinlaag of een zandlaag die verband hield met de bouwwerkzaamheden en de ophoging van het terrein aan het einde van de 19de eeuw.

Aangezien verdere archeologische overblijfselen of een oorspronkelijk intact loopvlak binnen het ontgravingsniveau ontbraken, was het plangebied 'Ceintuurbaanpanden' vrij van archeologische waarden en werd het vrijgegeven voor verdere bouwontwikkeling.¹¹

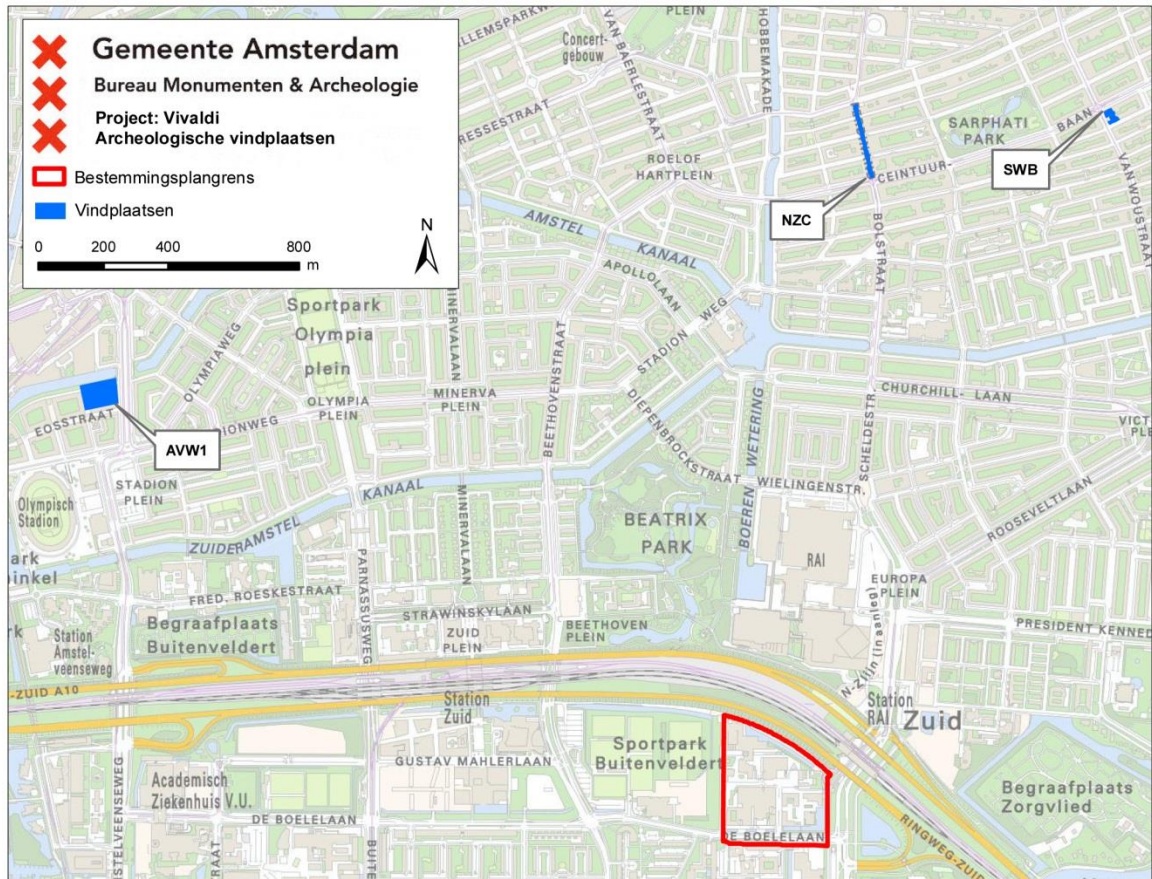
Noord/Zuidlijn (NZC1)

Het onderzoek in het kader van de aanleg van de Noord/Zuidlijn voor Station Ceintuurbaan/Ferdinand Bolstraat richtte zich op het verkrijgen van aanvullende informatie met betrekking tot de ontwikkeling van het landschap van Amsterdam. Tot een diepte van ca. NAP - 32 m is de geologische gelaagdheid met behulp van bodemmonsters gedetailleerd in kaart gebracht.

De verkregen gegevens leveren een goed inzicht in de ontwikkeling van het landschap van Amsterdam vanaf ca. 120.000 jaar geleden tot in de Late Middeleeuwen. Met name aan de noordzijde van de bouwput, in het verlengde van de Albert Cuypstraat, is gecontroleerd of hier nog resten van bebouwing, zoals de fundamenten van houtzaagmolens, uit de Late Middeleeuwen/Nieuwe Tijd aanwezig waren. Dit bleek niet het geval.

¹⁰ Gawronski & Veerkamp 2007, 10-12.

¹¹ Gawronski & Tousain 2008

7 Het plangebied (rood omlijnd) en de archeologische vindplaatsen in de voormalige Binnendijkse Buitenvelderse Polder.

3.4.3 Bodemopbouw

Het maaiveld van de Binnendijkse Buitenvelderse Polder lag tot de verstedelijking in de 20ste eeuw op ca. NAP - 2 m.¹² De huidige hoogte van het plangebied Vivaldi ligt gemiddeld op NAP - 0,80 m. Uitgaande van dit gegeven is dit deel van de polder opgehoogd met ongeveer 1,20 m zand. Eventuele archeologische resten kunnen daarom pas vanaf 1,20 m onder het maaiveld worden verwacht. De onderliggende veenbodem is waarschijnlijk deels vergraven bij de herinrichting van het veenweidelandschap tot recreatiegebied in de 20ste eeuw en de bouw van de huidige kantoorpanden.

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Op basis van bovenstaande inventarisatie zijn binnen het plangebied Vivaldi overblijfselen te verwachten die samenhangen met de ontginnings- en gebruiksgeschiedenis van de 11de tot in de 20ste eeuw. Dergelijke resten vertonen in de regel weinig tot geen samenhang en hebben een wijde verspreiding. Bij de herinrichting en bebouwing van het gebied in de 20ste eeuw zijn deze archeologische resten verstoord geraakt.

¹² Kaart Publieke Werken 1929

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied Vivaldi materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de gebruiksgeschiedenis van de 11de eeuw tot het begin van de 20ste eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart van de materiële neerslag voor het plangebied met twee zones. Beide zones kennen een lage verwachting, wat betekent dat archeologische resten een lage trefkans hebben en/of vooral losse vondsten zullen betreffen.

A: Binnendijkse Buitenvelderse Polder

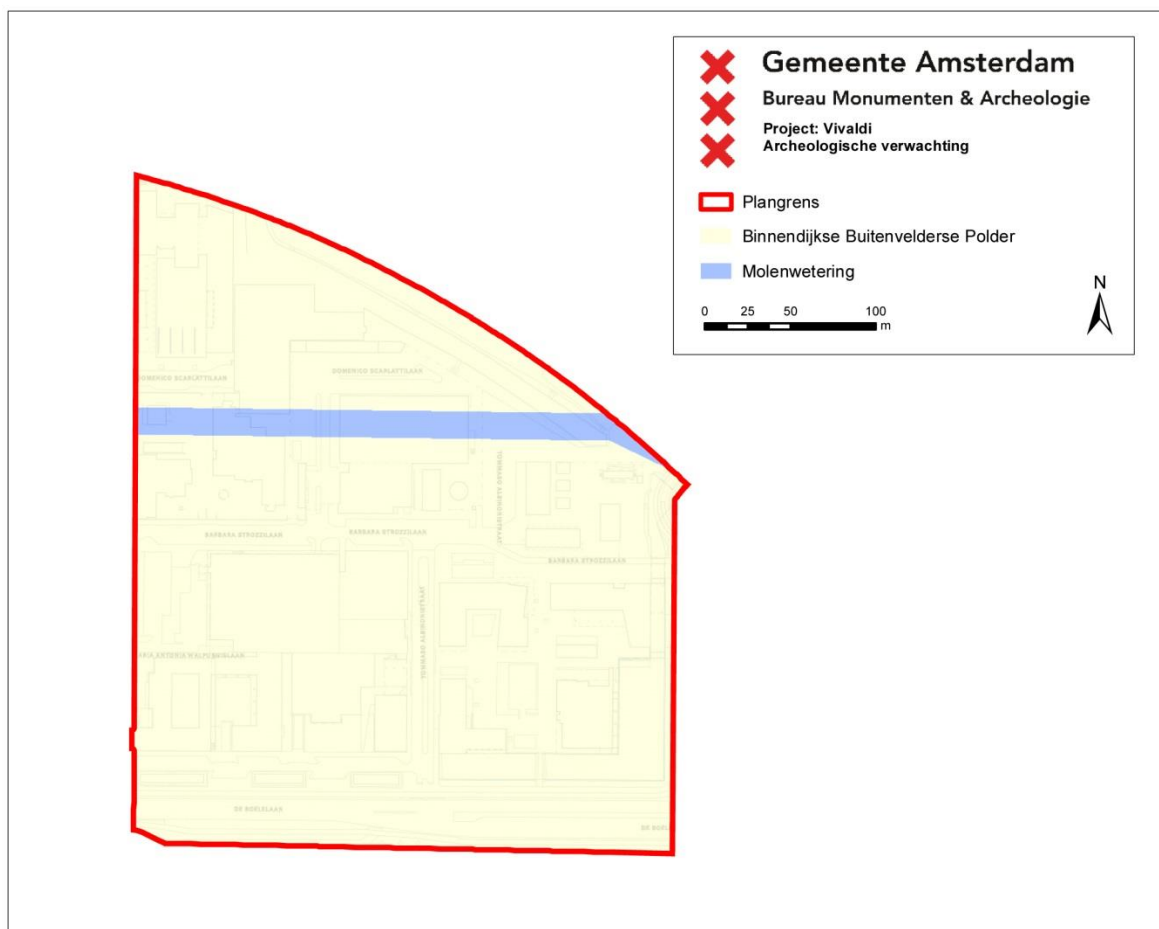
Verwachting: laag

Hier kunnen archeologische resten voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik vanaf de 11de tot in de 20ste eeuw, zoals sloten, daliegaten en losse vondsten. Ook kunnen huisplaatsen uit de ontginningsperiode aanwezig zijn, maar deze kennen een lage trefkans.

B: Molenwetering

Verwachting: laag

In de voormalige 17de-eeuwse molenwetering kunnen resten van beschoeiingen, losse vondsten en afval worden verwacht die in de waterbodem zijn weggezonden.

5 Archeologische beleidskaart

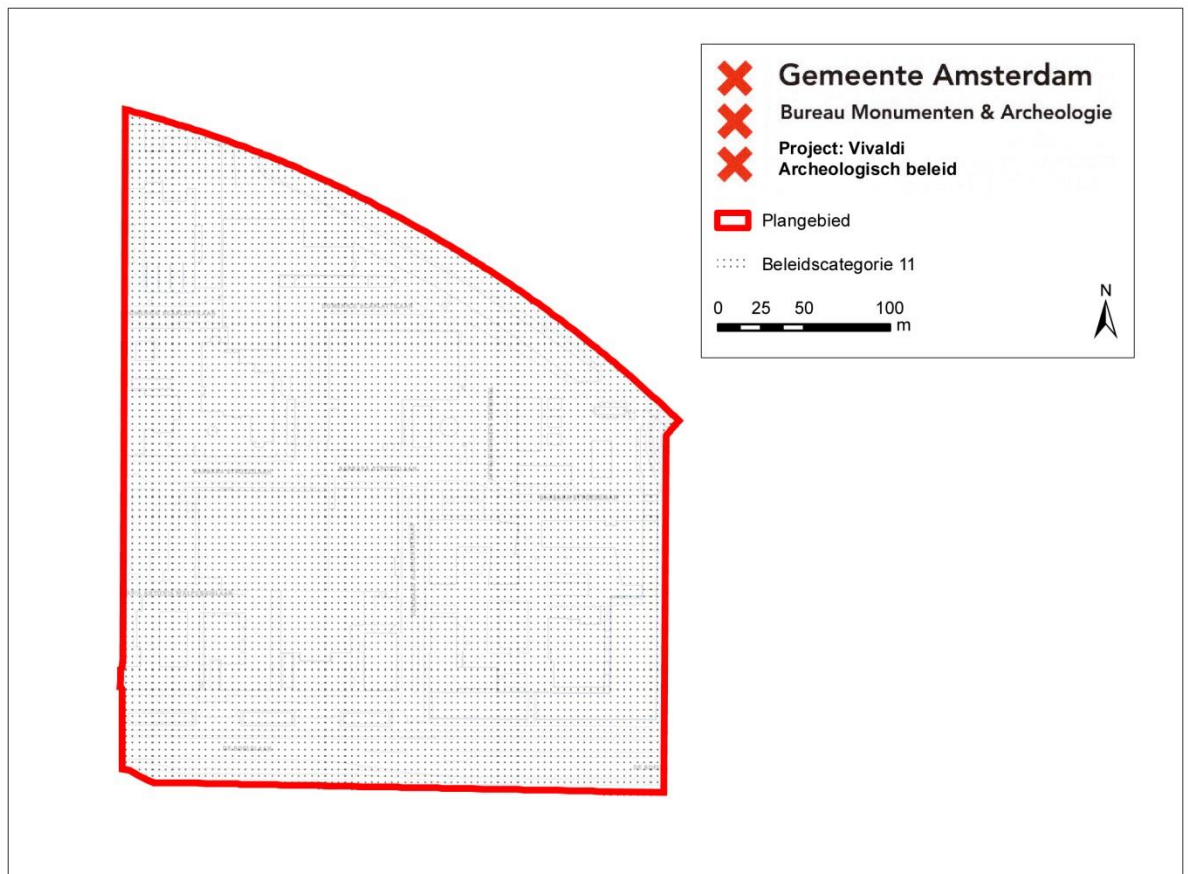
De archeologische beleidskaart van het plangebied Vivaldi is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologisch erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop één zone met bijbehorende specifieke beleidsmaatregel (Appendix: beleidsvarianten, stroomschema).

Beleidsvariant 11

Voor deze zone geldt uitzondering van archeologisch vervolgonderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt conform de Monumentenwet een meldingsplicht. Indien tijdens de uitvoering van bouwwerkzaamheden sporen en/of vondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen, wordt dit aan Bureau Monumenten & Archeologie gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied Vivaldi. Hiervoor geldt één archeologische beleidszone. Voor deze zone geldt vrijstelling van archeologisch onderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt wel de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie wordt gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Bronnen

Digitale bronnen

ARCHIS: Archeologisch Informatiesysteem: <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

CHW: Cultuurhistorische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl>

SAA: Stadsarchief Amsterdam: <http://beeldbank.amsterdam.nl/>

De Molendatabase: <http://www.molendatabase.nl/>

Literatuur

BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie* Amsterdam 2005-2010. Amsterdam 2005

Borger, G.J., Ontgonnen, bedijkt, bebouwd. De agrarische voorgeschiedenis van het stedelijk gebied, in: Heinemeijer, W.F. & Wagenaar, M.F., *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Antwerpen 1987

Bont, C. de, *Vergeten land: ontginning, bewoning en waterbeheer in de westnederlandse veengebieden (800-1350)*, Wageningen Universiteit 2009

Bont, C. de, *Homines Manentes apud Amestelledamme. Een historische geografie van Amsterdam en omgeving in de middeleeuwen (800-1500)*, Alterra Wageningen 2004

Gawronski, J. en R. Tousain, *Archeologische begeleiding Tweede Sweelinckstraat / Sint Willibrordusstraat (2006)*, AAR 21, Amsterdam 2008

Gawronski, J. en J. Veerkamp, *Frans Ottenstadion. Inventariserend veldonderzoek Amstelveenseweg (BMA AAR 13)*, Amsterdam 2007

Jansen, L., De Binnendijksche Buitenveldersche Polder, in: *Ons Amsterdam jrg 17*, 10-15, Amsterdam 1965

Stol, T., *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*. Utrecht/Antwerpen 1993

Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema

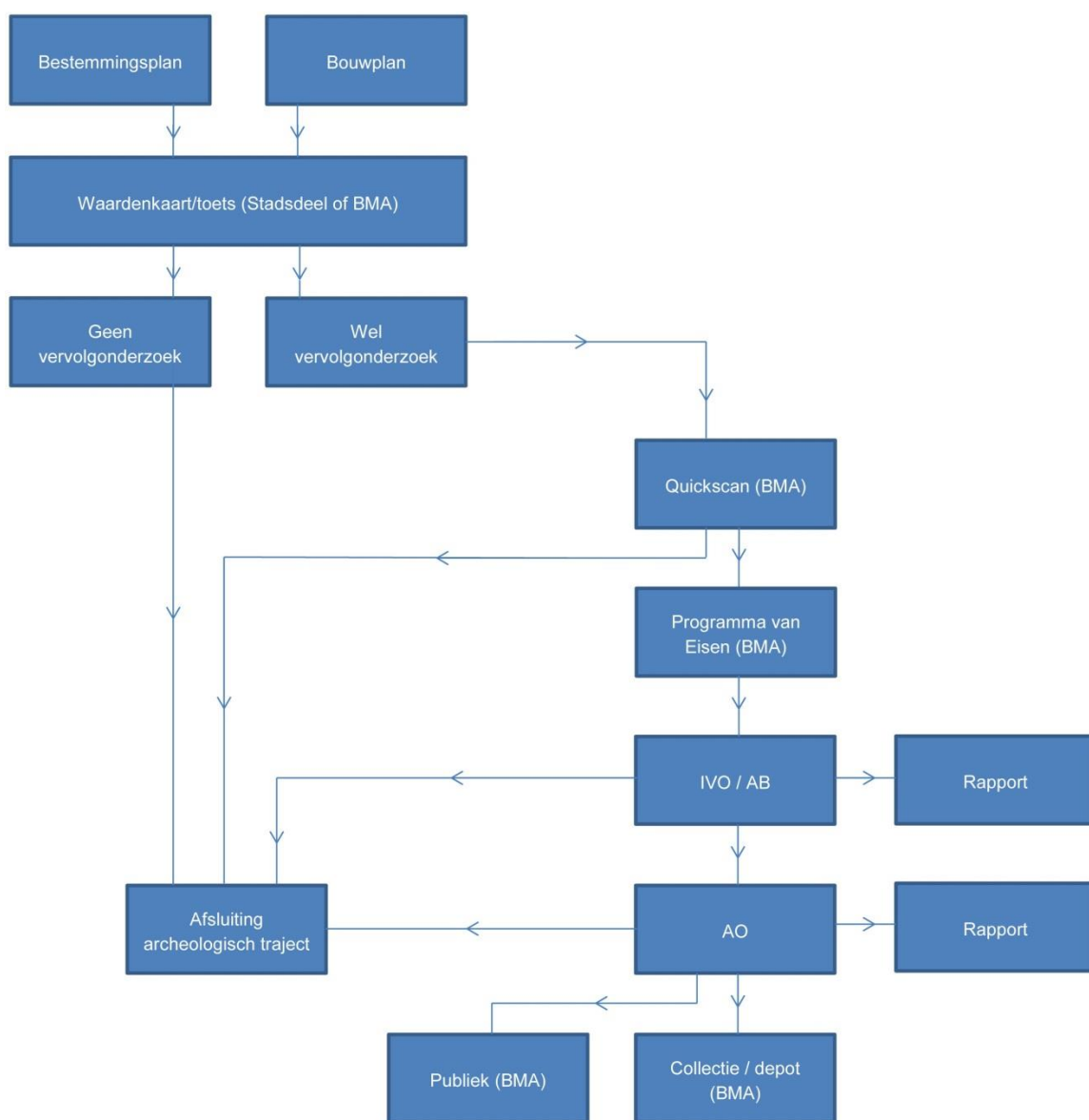
Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke bodemingreep ongeachte het oppervlak of de diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de eeuw. De verwachte resten hebben een dichte spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de-eeuwse ophogingen.
- 5: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de of 20ste eeuw. Indien de bebouwing dateert uit de 19de eeuw hebben de verwachte resten een wijdere spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 19de- en 20ste-eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m².
- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch

veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.

- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de 19de en in de 20ste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

Stroomschema archeologie BMA

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 14-112

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

Hoofd afdeling Archeologie BMA
Prof. dr. J.H.G. Gawronski

Datum: 17-11-2014
Status: 1.0
Redactie: prof. dr. J.H.G. Gawronski
Tekst: T. Terhorst MA
Cartografie: T. Terhorst MA

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2014
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.